

<https://doi.org/10.62837/2025.9.468>

GÜLNAR RAMİZ QIZI QƏMBƏROVA
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu, aparıcı elmi işçi
E-mail: ms.gulnar_babayeva@mail.ru
Ünvan: Hüseyn Cavid prospekti

44 GÜNLÜK MÜHARİBƏNİN ZƏFƏR TƏNTƏNƏSİNİN UŞAQ ƏDƏBİYYATINDA TƏCƏSSÜMÜ

Açar sözlər: *uşaq ədəbiyyatı, müharibə, zəfər, milli birlik, ideya-estetik xüsusiyyətlər*
Keywords: *children's literature, war, victory, national unity, ideological-aesthetic features*

Ключевые слова: *детская литература, война, победа, национальное единство, идейно-эстетические особенности*

44 günlük Vətən müharibəsi Azərbaycan tarixində yeni mərhələnin başlanğıcı kimi dəyərləndirilir. Bu müharibə təkcə hərbi-siyasi qələbə deyil, həm də milli özünüdərk, mənəvi dirçəliş, tarixi ədalətin bərpası kimi qiymətləndirilən böyük bir sosial-mədəni hadisədir. Mədəniyyətin bütün sahələrində olduğu kimi, uşaq ədəbiyyatı da bu hadisədən sonra yeni istiqamət, yeni estetik nəfəs qazanmışdır. Uşaq ədəbiyyatının müharibə kimi ağır mövzuları uşaqların psixoloji inkişafına uyğunlaşdırmaq kimi həssas bir missiyası var. Buna görə də müharibənin uşaq ədəbiyyatında əksi yalnız faktların deyil, həm də mənəvi qələbənin, milli birliyin, sülh çağırışının və torpağa bağlılıq hissinin bədii təqdimatı şəklində formalaşmışdır. Bu məqalənin məqsədi 44 günlük müharibənin uşaq ədəbiyyatında ideya-estetik təcəssümünü, janr xüsusiyyətlərini, müəllif yaradıcılığına təsirini, zəfər təntənəsinin hansı bədii vasitələrlə uşaqlara çatdırıldığını araşdırmaqdır. Məqalədə psixoloji, pedaqoji və filoloji kontekstə uyğun şəkildə təhlil aparılır, müasir uşaq yazıçılarının əsərlərindən nümunələr verilir, faktlar Azərbaycan və beynəlxalq uşaq psixologiyası tədqiqatları ilə əsaslandırılır.

Müharibədən sonra uşaq ədəbiyyatında yeni ideoloji istiqamət formalaşmışdır. Cəmiyyətin milli ruhu və qələbə sevinci uşaq əsərlərinə də sirayət etmiş, yazıçılar uşaqlara qələbənin mahiyyətini, torpağın dəyərini, vətəndaşlıq məsuliyyətini yumşaq, təlimi xarakter daşıyan bədii dillə çatdırmağa yönəlmişlər. Uşaqlar ağır hadisələri daha çox simvolik obrazlar vasitəsilə qavramağa meyllidirlər. Buna görə də uşaq ədəbiyyatında müharibə faktları birbaşa deyil, simvolik, nikbin təsvirlərlə əks olunur [7,s.79]. Müharibə mövzusunun uşaq şeirində, hekayəsində və nağılvari əsərlərində genişlənməsi təkcə yeni mövzunun daxil olması deyil, həm də milli yaddaşın gələcək nəslə bədii şəkildə ötürülməsi prosesidir.

Uşaq ədəbiyyatında qəhrəman obrazları daha çox məhz real həyat faktları əsasında formalaşır. Müasir uşaq yazıçılarından Sevinc Nuruqızının, Günel Anarqızının, Çinarə Köçərlinin Qəşəm Nəcəfzadənin yaradıcılığında Vətən müharibəsi mövzusu uşaqların emosional qəbuletmə səviyyəsinə uyğunlaşdırılmış şəkildə verilir. Bu yazıçıların əsərlərində əsgər həm güclü, həm mərhəmətli, həm də təmiz qəlblə bir qəhrəman kimi təsvir edilir. Məsələn, Sevinc Nuruqızının Vətən müharibəsinə həsr etdiyi uşaq şeirlərində əsgər obrazı uşağın gözü ilə təqdim olunur. Şairə müharibə səhnələrini deyil, qələbənin doğurduğu sevinc, bayrağın ucalığı və torpağa bağlılıq kimi emosional çalarları qabardır. Bu, uşağın psixoloji rahatlığını qorumaqla yanaşı, onda yurdsevərlik duyğusunu möhkəmləndirir [3,s.7].

Çinarə Köçərlinin hekayələrində qəhrəman əsgər obrazı daha çox ata, qardaş, ailə üzvü kimi təqdim olunur. Bu, uşağın qəhrəmanı yalnız müharibə qəhrəmanı kimi deyil, həyatda tanıdığı insanlar kimi qəbul etməsini asanlaşdırır. Hekayələrdə əsgərin igidliyi daha çox onun fədakarlığı, sədaqəti, humanizmi və torpağa sevgisi ilə izah edilir. Bu cür yanaşma uşağın qəhrəmanlıq anlayışını təkcə fiziki güclə deyil, mənəvi keyfiyyətlərlə bağlamağa kömək edir.

Uşaq poeziyasında 44 günlük müharibə mövzusu daha çox simvolik obrazlarla təqdim edilir. Bu simvolların içində Xarıbülbül xüsusi yer tutur. Xarıbülbül həm Qarabağın təbiət simvolu, həm də qələbə rəmzi kimi uşaqlara tanındır. Günel Anarqızının uşaq şeirlərində Xarıbülbül danışan obraz kimi çıxış edir, torpağın azad olunması münasibətilə “sevincini bölüşür”. Bu personifikasiya uşaqların emosional qavrayışına uyğun olduğundan obraz yadda qalır [2,s.7].

Uşaq şeirində üçrəngli bayraq ən çox işlədilən motivlərdəndir. Bayraq ucaldıqca qəhrəmanlıq, qürur və sülh arzusu da yüksəlir. Zahid Xəlilin müharibədən sonra yazdığı “Dəmir yumruq” dastanı əsərində bayraq obrazı uşaqlar üçün həm milli kimlik rəmzi, həm də qələbənin şeir dili ilə təsdiqi kimi təqdim olunur [6,s.7].

Uşaq nəsrində müharibə mövzusu daha çox “qayıdış”, “evlərin bərpası”, “ata yurdu”, “şəhid xatirəsi” kimi emosional çalarlarla verilir. Burada müəlliflər hadisələri travma yaratmayan formada təqdim etməyə çalışırlar. Real faktlara əsaslanan hekayələrdə bir çox yazıçı şəhidlərin uşaqlarına, analarına, ailəsinə həsr olunmuş mövzulara toxunur. Bu hekayələr uşaqlara həm baş vermiş hadisələri anlamağa, həm də şəhidlik anlayışını yüksək mənəvi dəyər kimi qavramağa kömək edir [5,s.10].

Bəzi müəlliflər müharibə mövzusunu nağıl dili ilə işləmişlər. Bu əsərlərdə Qarabağın azadlığı “xalq igidi”, “sehrli qılınc”, “qoruyucu quş” və ya “darmadağın edilən qaranlıq qüvvə” obrazları ilə əks olunur. Nağıl poetikasının üstünlüyü ondadır ki, uşaq ağır hadisələri daha rahat qəbul edir. Folklorşünas F. Qasımovanın fikrincə, nağıl dili uşaqlar üçün təhlükəsiz və emosional cəhətdən müsbət qavrama məkanı yaradır [4,s.37]. Bu səbəbdən 44 günlük müharibə mövzusu uşaq nağıllarında qələbə, işıq, azadlıq metaforaları ilə təqdim olunur.

Müharibədən sonra Qarabağın tarixi, mədəni irsi, təbiəti və folkloru haqqında uşaq əsərlərinin sayı artmışdır. Bu əsərlərdə Şuşanın tarixi mərkəz kimi təqdim olunması, Cıdır düzünün təbiəti, Laçın və Kəlbəcərin meşələri, Xudafərin körpüsünün tarixi əhəmiyyəti uşaqlara həm coğrafi, həm də mədəni məlumat verir. Bir çox müəllif Qarabağın musiqi irsini — xüsusilə də muğam mədəniyyətini — uşaq üçün sadələşdirilmiş bədii dildə izah edir. Bu əsərlər həm maarifləndirici, həm də milli-mədəni kimliyi formalaşdıran bədii mənbə kimi çıxış edir [1,s.10].

Uşaq ədəbiyyatında 44 günlük müharibənin təcəssümü təkcə yeni mövzunun yaranması deyil, həm də bədii düşüncənin, uşaqların dünyagörüşünün inkişafında vacib mərhələdir. Bu ədəbiyyat uşaqlara qələbəni həm tarixi fakt, həm də milli birlik və vətənpərvərlik nümunəsi kimi təqdim edir. Əsərlərdə müharibə faktları deyil, məhz qələbə, sülh, işıq, azadlıq ideyaları dominantdır. Müəlliflərin məqsədi uşağı qorxutmaq deyil, onu vətənə sevgi və qürur hissi ilə böyütməkdir. Bu baxımdan 44 günlük müharibənin uşaq ədəbiyyatında təcəssümü həm milli yaddaşın formalaşması, həm də sağlam vətəndaşlıq duyğusunun inkişafı üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Ədəbiyyat

1. "Uşaq ədəbiyyatında Zəfər diskursu" mövzusunda müzakirə keçirildi. //Ədəbiyyat qəzeti, 2022, 8 oktyabr, S.7.
2. Akimova Elnarə Uşaq ədəbiyyatı nəşrlərinin çağdaş vəziyyəti//Ədəbiyyat qəzeti, 2016, 30 iyul, S.10-11.
3. Nuruqızı S. Zəfər nəğməsi – Şuşa. Bakı: TEAS Press, 2022, 239, s.
4. Vüqar Əhməd. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Müəllim, 2006, 276 s.
5. Zahid Xəlil. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı, 2019, 304 s.
6. Zahid Xəlil. Dəmir Yumruq dastanı. Bakı: TEAS Press, 2021, 200, s.
7. Г. Гусейнов, У. Гаджиева. Детская литература. Баку: 2022, 298 с.

Xülasə

Məqalənin əsas məqsədi 44 günlük Vətən müharibəsinin uşaq ədəbiyyatında bədii təcəssümünü, xüsusilə də müharibə ilə bağlı simvolik məqamların, qəhrəman obrazlarının və milli ideyanın uşaqların təfəkkürünə necə ötürüldüyünü müəyyənləşdirməkdir. Bu məqsədlə müasir uşaq yazıçılarının yaradıcılığında müharibə və qələbə motivlərinin işlənmə üsulları, onların hansı bədii vasitələrlə uşaq auditoriyasına təqdim edilməsi və yaradılan qəhrəman modellərinin hansı mənəvi-ideoloji yük daşdığı araşdırılır. Tədqiqat 44 günlük Zəfərin uşaq ədəbiyyatında estetik modelini də aydınlaşdırır, yəni qələbənin emosional, mənəvi və bədii çalarlarla uşaqlara necə çatdırıldığını, bu təsvirlərin hansı mənə dərinliyi yaratdığını göstərir. Bununla yanaşı, uşaq psixologiyasına uyğunlaşdırılmış müharibə təsvirlərinin xüsusiyyətləri, yəni döyüş səhnələrinin, itkilərin və qələbə sevincinin

hansı həssaslıqla təqdim edildiyi, uşaqların yaş xüsusiyyətlərinə görə necə yumşaldılıb-estetləşdirildiyi də tədqiqatın vacib istiqamətlərindəndir.

Araşdırmada Qarabağ mövzusunun müasir uşaq ədəbiyyatındakı yeri geniş şəkildə təhlil edilir, bu mövzunun obrazlar sistemi daxilində hansı ideyanı daşdığı, uşaqlarda vətənpərvərlik, kimlik və tarixi yaddaş hisslərinin formalaşmasına necə təsir etdiyi müəyyən edilir. Ümumilikdə, xülasə göstərir ki, tədqiqat 44 günlük müharibənin uşaq ədəbiyyatında bədii-estetik təqdimini araşdırmaqla yanaşı, bu ədəbiyyatın tərbiyəvi potensialını, milli-mənəvi dəyərlərin uşaqlara çatdırılmasındakı rolunu və qələbə ideyasının uşaq dünyasında necə mənalandığını ortaya qoyur.

GULNAR GAMBAROVA

THE REFLECTION OF THE TRIUMPH OF THE 44-DAY WAR IN CHILDREN'S LITERATURE

ABSTRACT

The main purpose of the article is to identify the artistic representation of the 44-day Patriotic War in children's literature, particularly how the symbolic elements related to the war, the images of heroes, and the national idea are conveyed to children's consciousness. For this purpose, the study examines the ways in which modern children's writers develop themes of war and victory, the artistic means through which these themes are presented to young readers, and the moral-ideological significance carried by the created hero models. The research also clarifies the aesthetic model of the 44-day Victory in children's literature, demonstrating how the triumph is conveyed to children through emotional, moral, and artistic nuances, and what depth of meaning these depictions create. Additionally, the study focuses on the features of war descriptions adapted to child psychology, including how battle scenes, losses, and the joy of victory are presented with sensitivity and how they are softened and aesthetically framed according to children's age characteristics.

The research thoroughly analyzes the place of the Karabakh theme in modern children's literature, determining the ideas this theme conveys within the system of literary images and how it contributes to the formation of patriotism, identity, and historical memory in children. Overall, the abstract shows that, in addition to exploring the artistic and aesthetic representation of the 44-day war in children's literature, the study reveals the educational potential of this literature, its role in conveying national and moral values to children, and how the idea of victory is interpreted within the child's worldview.

ОТРАЖЕНИЕ ТОРЖЕСТВА ПОБЕДЫ 44-ДНЕВНОЙ ВОЙНЫ В ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ РЕЗЮМЕ

Основная цель статьи — определить художественное воплощение 44-дневной Отечественной войны в детской литературе, в частности то, как символические элементы, связанные с войной, образы героев и национальная идея передаются детскому сознанию. С этой целью исследуются способы разработки мотивов войны и победы в творчестве современных детских писателей, художественные средства, с помощью которых эти мотивы представляются юной аудитории, а также нравственно-идеологическая нагрузка, которую несут созданные образы героев. Исследование также раскрывает эстетическую модель 44-дневной Победы в детской литературе, показывая, как победа передаётся детям через эмоциональные, нравственные и художественные оттенки и какую смысловую глубину создают эти изображения. Кроме того, изучаются особенности описания войны, адаптированные к детской психологии, то есть то, с какой чуткостью представляются боевые сцены, потери и радость победы, и как они смягчаются и эстетизируются в соответствии с возрастными особенностями детей.

В исследовании всесторонне анализируется место карабахской тематики в современной детской литературе, определяется, какие идеи несёт эта тема в системе художественных образов и как она влияет на формирование у детей патриотизма, идентичности и исторической памяти. В целом резюме показывает, что, наряду с изучением художественно-эстетического представления 44-дневной войны в детской литературе, исследование выявляет воспитательный потенциал этой литературы, её роль в передаче детям национальных и нравственных ценностей и то, как идея победы осмысливается в детском мировосприятии.

Rəyçi: filologiya elməri doktoru Elnarə Akimova